

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Edv. Büll:
Til Magnüs Bergs Historie.

TIL MAGNUS BERGS HISTORIE.

Efter professor Dietrichsons tilskyndelse gjennemgik jeg høsten 1902, hvad der i københavnske arkiver kunde være at finde til belysning av elfenbensskjæreren Magnus Bergs liv og virke. Der fandtes ikke så helt litet, men det meste var nokså værdiløst, tjente væsentlig kun til at stryke vor tillid til den fortræffelige biografi av Berg, som hans elev og efterfølger, Naaman Prehn, har forfattet.¹ Hvad der efter dennes tid har været skrevet om Magnus Berg (av Botten Hansen, Weilbach og senest av sogneprest Olafsen i «For Kirke og Kultur» [1908]) har ikke fremdradd synderlig av interesse og, fremfor alt, bare været rent biografisk, ikke kunsthistorisk anlagt. Så meget mer er det derfor at beklage, at professor Dietrichsons utførlige arbejde om denne vor eneste betydelige kunstner i det 17 og 18 årh. endnu ikke har fåt se lyset — en sørgelig illustration til vilkårene for kunsthistorisk videnskap i Norge. — Hvad der i det følgende skal meddeles, er bare nogen spredte bemerkninger, væsentlig om de kår, Magnus Berg levet under i Kjøbenhavn.

De danske konger stillet sig fra første stund av særdeles liberalt overfor Magnus Berg. Den hedemarkske bondegut fik ordentlig undervisning hos sin landsmand Hof-Skildreren

¹ Danske magazin I. — At Naaman Prehn er forfatteren har altid været antat og fremgår med sikkerhet av Langebeks fortale til Heinrich Krocks biografi (I. c. III).

Peder Andersen, han blev sendt utenlands med et rummelig reisestipendium. Og da han kom hjem igjen, fik han — til trods for «misunderes» bakvaskelser — først som «pension» og siden som «Hof Pagernes Ritz Mester» 400 rdl. årlig — en efter datidens forhold betydelig større sum end de digter- og kunstner-gager den norske stat gir nutildags. Da Fredrik IV kom på tronen høsten 1699, var Magnus Berg nok ræd for, at hans «misundere», som især hadde holdt til ved den tidligere kronprins' hof, skulde få jaget ham væk, og han hadde alt gjort sig reiseferdig; efter et års ventetid fik han imidlertid besked om, at han kunde beholde sin stilling som tegnelærer hos de unge prinser og hos pagerne. Også ellers viste kongen ham sin tillid, brukte ham således til at hente nogen saker for sig fra Glückstadt ved Elben.¹ Men av de unge prinser var det bare kongens tidlig avdøde bror Wilhelm, som benyttet sig av hans undervisning. Den bondefødte nordmand med det tunge humør har tydeligvis ikke evnet at vinde de unge, letsindige mennesker. Og undervisningen har sikkert heller ikke moret ham selv; ved det første brukbare påskud opgir han den for aldrig siden at ta den op igjen.

Han var i sin ungdom av et «hurtig» og «cholerisk» sind, sier biografien. Men netop ved den tid, det her er snak om, de nærmeste år efter århundredskiftet, har han forandret sig sterkt; over sine uvenners baktalelse faldt han udi megen chagrin, samt gemyttets og legemets svakhet på en tid lang. Under indflydelse av denne krise opgav han at male og blev for fremtiden udelukkende elfenbenskjærer. — Samtidig falder også Magnus Bergs korte ægteskap, med den naturlige sorg over konens død; vi kjender ikke noget til hans forhold til rådmann Kuurs datter, ut over hvad vi kan slutte derav, at hendes familie stadig vedblev at høre til hans nærmeste omgang.

At dette ægteskap og denne omgang var en social op-højelse for den bondefødte kunstner er klart. Det er seglet på, at han, som omtrent ved denne tid må ha flyttet fra Fredriksborg til Kjøbenhavn, nu er optat i borgerskapets bedre kredse. Og det til trods for at han efter vore begreper endnu

¹ Pas for M. B. av 30 okt. 1700, i Rentekamrets Exped.protokol (Fr. 4. 28. 256) i d. danske rigsark.

langt fra var nogen fuldmoden kunstner. Som tilfældet gjerne er med selfmade men tok hans utvikling lang tid; i 1706 fylder han 40 år, og først efter denne tid falder hans bedste arbeider.

Også i andre henseender end rent kunstnerisk må han i disse første år av det nye århundrede ha stått midt oppe i en rik utvikling. At han av naturen var en dypt religiøs natur er rimelig nok, endda vi ikke fra hans ungdom har noget uttrykkelig vidnesbyrd om det. Disse anlæg ma imidlertid ha fundet sterk næring i den kreds han kom opi ved sit giftermål. Jens Kuur, svigerfaren, deltok — sammen med Magnus Berg — fra sommeren 1705 av i de første pietistiske konventikler i Kjøbenhavn, rigtignok efter sit eget sigende kun to ganger.¹ Men samtidig ser vi, at han kjøper hele 12 eksemplarer av en så farlig bok som «Lutherus ante Lutheranismum», som blev konfiskeret, fordi den angrep både Luther og Melanchton for frafald fra den rene lære.² Hans ene datter Abigael Marie blev gift med presten C. D. Friedenreich, og om deres søn Daniel, «Theosophiæ studiosus», hører vi endnu i 1734 at han hører til en pietistisk-herrnhutisk farvet kreds.³ Også efter sit korte ægteskap har Magnus Berg holdt fast ved sin kones familie; svogeren, auktionsdirektør Severin Mikael Kuur, hører like til begges næsten samtidige død til hans nærmeste venner. Og det kan vel ialfald delvis være omgangen med disse religiøst interesserte mennesker, som har ført ham ind på de grublerier og studier, som snart — fra 1707 av — ledet til hans frugtbare religiøse forfatterskap.

Hans talrige skrifter er forfattet dels på dansk, dels på tysk. Endnu så sent som i 1727 sier han om sig selv,⁴ at han aldrig har lært en eneste glose latin og ikke engang ret kan skrive sit morsmål. Men dette er sikkert dikteret av autodidaktens ængstelige stolthet. Ikke bare viser hans bøker gode kundskaper i det 17 århundredes historie og kirkehistorie og en forbløffende stor, om end litt ensidig og tilfældig teologisk læsning; men han tumler letvint og korrekt med

¹ O. Nielsen, Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse, s. 131—33.

² L. c., s. 135.

³ Kirkehistoriske samlinger, 3 R. I, s. 380 og V, s. 375 f.

⁴ I det skrift, som av biografien kaldes nr. 8 (Thottske Saml. 41 Fol.; Kgl. Bibl. Kbh.).

den klassiske mytologi og gjør ingen dumheter i bruken av fremmedord. Han etterlater sig ved sin død et nokså betydelig bibliotek på 318 bind,¹ ikke bare på dansk og tysk, men på latin, italiensk, fransk, hollandsk. Ved siden av de tyske mystikere og pietister, Böhme, Petersen, Arnold, Sebastian Franck, som utgjør den alt overveiende del av samlingen, er der alkymi og mystik, Thomas a Kempis og Cornelius Agrippa, og kun ganske litet av hvad der falder utenfor denne interessesfære, mest historie (Saxo Grammaticus, Pufendorf, Die Feldzüge Carl des 12ten) og omtrent ingenting om kunst.

Som så mange ensomme religiøse grublere endte Magnus Berg i apokalyptiske spekulationer; man vandrer gjennom en ørken i hans talrige folioark med skarpsindig og kjedsommelig vrøvl. Bare en gang imellem bryter hans naturlige friskhet frem, som når han kjemper varmt for tolerance mot de forbenete ortodokse: «Nun ist zwar nichts gewissers, als, dass eine rechte orthodoxe Meynung sehr gut sey, wenn gute und Christliche Wercke darauf folgen nach dem Sinn Christi; Wo aber diese nicht damit verknüpft sind, so ist ein solcher Orthodox eben dasselbe, was der Satan ist; denn dieser kennt Gott und die Gottheit Christi gar wohl, ja er ist wohl ein besser Orthodox, als alle andre vermeynte menschliche Orthodoxen, darum er auch eine rechte Meynung gar wohl vertragen kan, sintemahl ihm solche eine sehr vortheilhaffte Decke und Mantel ist, darunter er frey und ungehindert seine Boszheit ausüben kan, so lange einer, nur allein den Worten nach, orthodox zu seyn, sich befindet.» Eller når han raser over syndefaldet, som har fordærvet det naturlige menneske: «Ja auch seinen herligen fixen und reinen Paradiesischen Leib, zu einem reissenden, stinckenden und tödlichen Thiere verwandelte, mit seinem unreinen Stuhl-Gang allē Passionen und der Viehischen Fortpflanzung wie andre Thiere unterworfen.» —

De «gute und Christliche Wercke» øves virkelig av den barnefromme mand. På salg av sine verker har han neppe kunnet regne uten ved særlige anledninger; men for de 400 rd. fra kongen — 600 ifølge et arrangement, han traf med

¹ Skifte, sluttet 15. aug. 1740, efter Magnus Berg. Provinsarkivet for Sjælland. Kbh.

Kristian VI kort efter dennes tronbestigelse — levet han sit eget tarvelige liv, understøttet fattige og efterlot sig allikevel en nokså betydelig arv. Hvor nøisomt han selv levet, får man et indtryk av ved at se de få og små regninger, som indkom i hans bo: 4 rd. for barbering fra juni 1738 til Bergs død og 1 rd. for salve og plaster, 2 rd. for medicin og opvartning, 3 mk. for kjøring mens han var syk, og 3 mk. 12 sk. for alle Høpfners aviser i det siste kvartal han levet. Hele indboet efter ham, bortset fra kunstsaker og bøker, blev vurderet til 347 rd. 1½ mk. Alt, han har kunnet avse, er gåt til hans 12 «pensionister», de fattige som nød hans regelmæssige understøttelse.

Sin slegt i Norge, som «efter deres fattige tilstand fører et sømmelig og christelig levnet», hører vi ikke noget til at han har hjulpet; men testamentet og skiftet viser, at han har hat god greie på den og godt vet, hvordan han vil, arven skal deles mellem hans forskjellige søskende og deres barn, som er spredt rundt om i Norge, fra Borregård til Gausdal og Våge.

Boet efter Magnus Berg blev gjort op med et nettooverskud på 1787 rd. 5 mk. og 3 sk.; derav skulde $\frac{2}{3}$ gå til arvingerne i Norge og $\frac{1}{3}$ deles mellem hans «pensionister» og andre fattige i Kjøbenhavn.

Størst værdi av alt, hvad han eiet, hadde naturligvis hans kunstsamling — trods datidens efter vore begreper latterlige priser på malerier. Vi vet fra biografien, at han eiet billeder av Tizian, Caravaggio, Paolo Veronese, Honthorst, Rubens og andre av kunsthistoriens store og største navn; det meste og beste herav fik kongen, og vi kan endnu finde igjen nogen av disse ting i den danske stats samlinger. Noget blev imidlertid også solgt ved auktion, efterat Naaman Prehn hadde vurderet det, og det er da ganske kuriøst at se dansk kunstsans i 1739, økonomisk uttrykt: Av malerierne vurderes et *Ecce Homo* av Tizian til 2 rd., en *Søhavn* av Crabbetje til 3 rd., et *Portræt* av Franz Hals til 4 mk., et *Litet Landskap* av Wouwermann til 1 rd., et *Litet Hoved* av Rembrandt til 1 mk., et *Historialsk Stykke* av Karel van Mander til 2 mk. o. s. v., mens kopier eller anonyme stykker (som «en *Ovidisk historie*», «et *Portræt, skøn malet*») får samme eller større priser; teg-

ninger betales i forhold: 22 originaltegninger av den salmands egen hånd 2 mk. 13 sk., 57 do. 20 sk., 42 do. 4 mk. o. s. v.¹

Set i belysning av slike priser blir de danske kongers liberale holdning til Hofskildreren end mer anerkjendelse værd, og han følte sig sikkert også taknemlig. Men ensom i liv som i kunst måtte Magnus Berg bli; hans væsens alvorlige fromhet lå nærmere engelsk puritanisme end den Ludvig XIV's barok, som på hans tid rådet i Europa.

EDV. BULL.

¹ Alle de økonomiske oplysninger er hentet fra Skriftet i Prov.ark. i Kbh.